

The Boss

Stenprisvinnaren Pål Svensson är en av våra mest anlitade konstnärer för offentlig miljö. Sedan åttiotalet har han utfört över fyrtio verk, de flesta i sten och i stor skala.

– Att göra själva skulpturen är bara halva jobbet, den andra halvan är att placera den, säger han själv.

TEXT **PETTER EKLUND** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

”Synonymt med svensk monumental stensulptur”. Så träffande beskriver konstvetaren och Liljevalchschefen Mårten Castenfors Pål Svenssons namn i sin bok *Sveriges konst 1900-talet*. Är Pål Svensson till och med stenkunstens Bruce Springsteen: gedigen, kraftfull, socialt engagerad, välkänd i medborgarnas livsmiljöer?

Hans verk finns på torg, i rondeller, i skulpturparker, vid företag och bostadsområden, vid stationer, kraftverk och vägtunnlar. De finns i Kristianstad, Orsa, Kilafors, Grundsund, Stockholm, i Danmark, upstate New York och i Israel. En mängd konstverk som påminner om hur Carl Milles verk spreds över landet på det tidiga 1900-talet.

Pål Svenssons verk är urbergsmoernism för 2000-talet med sitt grundtema i människans möte med naturen, hur den tämjs men också behärskar oss, hur den ger liv och död. De typiska hålrummen inuti stenen berättar om vårt tidlösa behov av skydd, men också om vår makt över naturen och människans nyfikenhet: Vad händer om vi ger oss in i naturen?

Hans konst föds i skärningen mellan naturmaterial och bearbetning, just där snittet läggs och där luften möter stenen.

Pål Svenssons omfattande verklista kolliderar med personen. Hur kan så många verk födas ur en enda människa? Vem är han? Hur blev det av?

Han är sannerligen en person som kommer fräsande i en Volvo bakom centralstationen i Göteborg, ropar:

– New York Times, is it?

Garvar, en energisk figur med sitt långa vita hår. Han röjer undan i baksätet och piper i väg över Götaålvbron till Hisingen. Där ligger hans ateljé sedan över 20 år. Han fick hyra en del av det nedlagda Eriksbergsvarets snickeri.

Det är högt i tak i ateljén, ritat för stora tag. Här byggdes det inredningar till lyxkryssarna på USA-traden och jättelika trämodeller till skrovdelar. Föremål och verktyg överallt, skisser, råämnen till skulpturer, stentravar, mallar, kartonger. Som rekvisitan till en vild pjäs på väg att sättas upp.

Här står modellerna till Stenprisverket *Utblick/Insikt*. Att skapa modeller är en avvägningskonst, materialet är viktigt redan då.

– En modell ska vara så öppen att den kan förändras under arbetets gång, men ändå så låst att beställaren inte kan tänka sig något annat. Hade jag gjort Malmömodellerna i gips hade jag antagligen inte vunnit.

Nu är de perfekta miniatyrer av sina original. Säkert kan de ta plats som skulpturer någonstans. Just nu går han också på export. En tre meter hög diabasskulptur är på väg över havet till Chicago. Väl där blir den förhoppningsvis en dörröppnare för flera verk.

Pål Svensson är inte ensam i jobbet. Assistenten och stenhuggaren David Knutsson, utbildad vid Högskolan i Kristianstad, jobbar med en profilskiss. Båda fördjupar sig i en linje på en pappersbit. Plötsligt är vi mitt uppe i ett Pål Svensson-jobb som just nu handlar om millimetrar, inte konstens andliga uppgift.

– Ska vi ta ner den 45 eller 60?

Pål drar fingret över kurvan, funderar, säger något om en vattenventil, beslutar 60.

– Kan du börja såga det, tror du?

”Jag är intresserad av skärpa, att linjerna är spikraka, ett slags skarphet. Precision är intressant, folk fascinerar av den och hur saker är gjorda.”

David ritar upp linjen på ett amforaformat stenblock och drar i gång skärverktyget.

– Titta på skiftningarna i stenen, ropar Pål. Det är vanlig grå granit, men jag har valt en speciell bit.

Det finns en väldig spännvidd i uttrycken i samma stensort. Skiftningarna liknar dekoren på en keramisk vas. Så föds ett Pål Svensson-verk, med hans känsla för linjer i möte med natursten och med full koll på detaljer och teknik. Bredvid borrar en man igenom en slipad norsk Labradorsten som liknar en sälkropp.

– Den är märklig den stenen, det är inte sant hur vackert den glimmar, säger Pål.

Skulpturerna är ett nytt verk för Rådhusplatsen i Umeå, ett uppdrag som han utför tillsammans med Swecos arkitekter. Sex amforaliknande former ska bearbetas. Alla är lika stora och höga, men i olika form och stenslag: kolsvart diabas, grå och röd granit, ljus labrador, vit granit från Norge och en Hallandsgnejs.

I projektet samarbetar Pål med Hallindens Granit, familjeföretaget som grundades 1946 och i dag drivs av grundaren Bror Lundgrens barn och barnbarn. Brytningen sker i sex egna stenbrott. Vilket brott Pål väljer beror på arbetsförhållandena och vad det finns för sten tillgänglig. Inför Chicagoverket fanns diabasblock klara att sågas hos Hallindens.

– Det är också viktigt att man inte känner att man är i vägen. Man måste ha med sig arbetarna, som ofta tycker att konstnärliga samarbeten är kul, men problematiska för de stör produktionen.

Evja stenbrott nära Bovallsstrand jobbar Pål också mycket med. Där högs till exempel den ena delen till *Utblick/Insikt*.

– Betänk vad konstnärliga beställningar har betytt i kringbeställningar av socklar, fundament, trappor. Plötsligt är beställningen ett större stenprojekt och då kan man tjäna pengar.

Konstsamarbeten och kulturella sammanhang ger också stenföretagen någonting utöver ren försäljning: prestige.

– Konstnärer och arkitekter håller stenfanan högt.

Chicagoverket ska stå framför en nybyggd skyskrapa mitt i staden.

– I Chicago kräver staden att alla byggprojekt ska innehålla konst. Presenterar man inget konstprojekt, får man inte heller bygglov. På så sätt tvingar man de privata intressenterna att bidra till det allmänna i staden.

Det vore något för svenska stadsbyggen.

– De har hittat ett bra styrmedel. Varför inte kräva lite av dem som projekterar? Offentliga platser är viktiga, säger Pål och visar några miniatyrer av skulpturer: dels råämnen, dels färdigslipade, säljbara svarta skulpturer, underbara att ta i.

– Jag är intresserad av skärpa, att linjerna är spikraka, ett slags skarphet. Precision är intressant, folk fascineras av den och hur saker är gjorda.

Gillar man Led Zeppelin går tanken till omslaget på plattan *Presence*, med sitt svarta föremål, *The object*. En liknande mystik finns laddad i de här skulpturerna. Egentligen gjordes formen som en multipel i glas till judiska församlingen i Göteborg som firade 125-årsjubileum. Formen gick vidare i multiplarna i diabas, samt i en 2,5 meter hög skulptur till Värnamo.

Här ser vi ett Pål Svensson-mönster. Han är bra på att återbruka sina idéer i olika storlekar och utföranden till nya platser.

”Det är något med själva huggandet som är så roligt, att man går utifrån och in och därinne finns verket väntande. Vad händer om jag öppnar det, om jag släpper in ljuset?”

Konstnärligheten går hand i hand med en rättfram känsla för ekonomi.

– Det är viktigt att man kan sälja det man gör, säger han.

Inget konstigt med det. Det är hans levebröd och han vill sprida sin konst. Någon i Värnamo kommer att bli glad.

Pål Svensson växte upp i Göteborgs östra delar. Pappan var jägmästare och arbetade med bolagsskogar. Så småningom skaffade familjen en gård, där skötseln blev en del av livet.

– Min pappa sa alltid att jag skulle ha stor nytta av det. Nu håller jag med honom. Jag kom in i det praktiska, vi skapade lövängar, arbetade med rumsligheter och miljöer.

Antagligen grundlades redan då hans känsla för platser och hur objekt, till exempel träd eller skulpturer, påverkar dem.

– Att göra själva skulpturen är bara halva jobbet, den andra halvan är att placera den. En bra skulptur kan bli urdålig genom att placeras fel, men med en smart placering kan en medioker skulptur bli skitfräck.

Han ville bli arkitekt, men betygen räckte inte till.

Här kan man dröja en stund vid tanken på vilka hus vi hade fått om den energiske Pål Svensson hade seglat upp som arkitekt, vid sidan av generationskamrater som Gert Wingårdh.

I stället studerade Pål kulturgeografi, tog examen och arbetade i tre år som samhällsplanerare. Men konsten drog honom till sig. Parallellt med dagjobbet gick han på kvällskurser på HDK, Högskolan för design och konsthantverk, ritade kroki och byggde modell. Det var akademikerboom och samhällsplanerajobben togs av socionomer och arbetslösa arkitekter.

– Jag kom ingen vart på jobbet och min fru tyckte till sist att jag borde börja på konstskola.

Pål gick Hovedskous målarskola ett år, kom in på skulptörlinjen på Valand 1979.

– Då började jag förstå att det kanske skulle gå att arbeta som konstnär.

Efter fem år på skolan var pressen stor att få det hela att fungera. Hemma fanns nu två små barn att försörja.

– Jag gick ut ganska hårt och det gick bra.

Direkt efter skolan fick han ett stipendium och vann en tävling om utsmyckning av en gångtunnel mellan Göteborgs central och det då nya köpcentret i Nordstan. Det lågmälda verket *Under ytan finns grunden* sitter kvar i puts, sten och mosaik.

– Det var inte bara Ernst Billgren som höll på med mosaik i Göteborg på den tiden.

Det första verket ledde till nästa och nästa ... Pål Svensson-konst började dyka upp i Göteborgstrakten i åttiotalets växande konjunktur. Snart spred sig verken till Stockholm och fler ställen. Han deltog i otaliga utställningar. Verken gav nya jobb.

– Skulpturen *Sprungna ur* har legat i Vanås skulpturpark i tjugo år, det är en bra annonspelare.

Verket är ett klot, en diabaskula, som liksom fötts ur ett stenägg. En tvåmetersvariant, *Sprungna ur II*, huggen av Ted Zaar, placerades vid postens huvudkontor i Stockholm.

Pål Svensson kan hugga sten och utförde själv de flesta av sina tidiga verk.

– Jag kunde pikmejsla, pratade med gamla stenhuggare, högg och högg och lärde mig och kände plötsligt att jag var bergtagen.

Jag tänkte inte längre på konst i allmänhet, utan på vad jag kunde göra i sten.

Han kom på att vatten är ett bra material ihop med sten.

– Det är ett bra par, de trivs ihop. Det finns överallt i naturen som ett yin-yang-koncept om livet och döden, manligt och kvinnligt, berget och regnet.

Regnet mal ner berget, partiklarna blir lera eller åker där vi odlar. Livet på jorden förutsätter vattnets kretslopp. Vatten och sten rymmer hela den bilden. En stensulptur består av två material, sten och luft. Utan luft ingen skulptur – och man måste förhålla sig till den luft som omger och fyller formerna. Det är det intressanta, enligt Pål Svensson. Arbetet blev ett äventyr.

– Det är något med själva huggandet som är så roligt, att man går utifrån och in och därinne finns verket väntande. Vad händer om jag öppnar det, om jag släpper in ljuset?

Fenomenet går igen i de flesta skapande verksamheter. Betydelserna mellan orden, mellanrummen mellan husen, tystnaderna mellan tonerna. Allting balanseras och bildas i sin motsats.

Vi tar en sväng genom staden för att se några av Påls verk. Vid husen längs kajen vid Eriksberg fick han placera fyra större stensulpturer, *Tub*, *Kub*, *Boj* och *Sagan om ringen*. Hur känns det att möta dem igen efter 20–25 år?

– Jag tycker att de är bra, alldeles utmärkta. Det var då, men det är riktig kvalitet, skrattar han och dunkar handen i bastant Hallandsgnejs.

Att som här plocka ut en bit och återanvända den i verket är en Pål Svensson-specialitet.

– Jag letade efter något som finns inne i stenblocket, hittade

ringen, tog ut den, bearbetade den och satte dit den igen. Man kan kalla ramen för att slags stenbrott.

Så här fungerar hans konst bäst, som lika kraftfulla som gåtfulla frågor till oss som går förbi. Enkelt och komplext på en gång.

– De bästa konstnärerna är de enkla och folkliga: Anish Kapoor, Antony Gormley, Louise Bourgeois. Det behövs ingen konsthistoria, inga teorier. Deras konst är ett direkt samtal.

Några boende stannar till, pratar med Pål, berömmar hans skulpturer.

– Vi har levt med dem här i över 20 år nu. De fungerar.

Han tycker om människorna, därför tycker han om att arbeta i de offentliga rummen.

– Det är en utmaning att försöka hitta ett sätt att nå ut. Man behöver inte bli förstadd, men känslan av att man försöker nå förståelse gör att folk accepterar och tycker om verken.

Vissa konstnärer tycker att det värsta som kan hända ett konstverk är att det också blir ett nyttoföremål, en "leksulptur".

– Jag tycker precis tvärtom. När konstverket kan användas och alla kan göra vad de vill med det, då får konstverket liv.

Vi avslutar långt uppe i Botaniska trädgårdens vildmark, där hans allra första stensulptur, en naturalistisk berguv, vakar bland mörka träd och klippor sedan den placerades här för några år sedan. Fågelns egyptiskt influerade estetik ger en annan bild av skulptören, då en ung man på väg uppåt. På något vis kunde fågeln sitta på en av Manhattans art deco-skyskrapor.

– Jag högg berguven helt själv, det tog två månader och var så roligt. Jag tycker fortfarande att det är ganska bra gjort, säger han och ger sin gamla fågelvän en kram.

De är lika varann plötsligt, konstnären och verket. Äkta stenkärlek. ■